

Osmanlı Devleti ile Sırbistan Prensiği - Karadağ Arasındaki Savaşlar Sırasında Görülen Eşkıyalık Faaliyetleri (1875-1877)

Banditry Activities During The Wars Between The Ottoman State and The Principality of Serbia and Montenegro (1875-1877)

Yaşar ARSLANYÜREK*

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
yasararslanyurek@gmail.com
0000-0002-3108-9306

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Oğuz ALPOĞLU

Doktora Öğrencisi., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
alpogluoguz@gmail.com
0000-0002-4879-9814

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş,
iThenticate yazılımı ile taranmış,
araştırma yayın ve etiğine aykırılık tespit edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees,
a similarity report was obtained using iThenticate, and
compliance with research/publication ethics was confirmed.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial
License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial License

Atıf/Citation

Arslanyürek, Yaşar , Alpoğlu, Oğuz . "Osmanlı - Sırp, Karadağ Savaşları Sırasında Yaşanan Eşkıyalık Faaliyetleri (1875-1877)". Akademik İncelemeler Dergisi 308-327.
<https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.1302428>

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.
The authors declared no conflict of interest.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Date Received: 25.05.2023
Kabul Tarihi/Date Accepted: 21.08.2023
Yayın Tarihi/Date Published: 15.10.2023

ISSN: 1306-7885

E-ISSN: 2602-3016

Cilt/Volume: 18 | Sayı/Issue: 2 |
Yıl/Year: 2023 (Ekim/October)

Osmanlı Devleti ile Sırbistan Prensiği - Karadağ Arasındaki Savaşlar Sırasında Görülen Eşkivalık Faaliyetleri (1875-1877)

Öz

Bu araştırmanın esas amacı 1875-1877 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-Sırp, Karadağ Savaşları esnasında bölgede yaşanan eşkıyalık faaliyetlerine tarihsel bir bakış açısı ile yaklaşmaktır. Çalışmada gerek 1875 Hersek Ayaklanması, gerekse 1876'da Bulgaristan'da Müslüman Türkler aleyhine Rusların kıskırtmaları neticesinde meydana gelen bazı eşkıyalık olayları ele alındı. Bu olaylar neticesinde ortaya çıkan konjonktürde Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti karşısında Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlık süreçlerini desteklediler. Bu dönemde Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti karşısında bazı konularda Avrupalı devletlerle birlikte hareket etti. Yaşanan olaylar sonucunda önce Sırbistan, sonra da Karadağ aralarındaki ittifak antlaşması sonucu Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Bu durumda Rusya oldukça etkili oldu. Savaşın başlaması ile Bosna, Sırp tarafından, Hersek de Karadağlılar tarafından işgal edildi. İngiltere bölgedeki çıkarları gereği Balkanlardaki statükonun korunmasından yana bir tavır takınarak Rusya'nın Panslavist politikasına karşı çıktı. İngiltere'nin bu politikasındaki temel dayanak noktası ise Balkanlarda ve Akdeniz'de Rus yayılmacılığını engelleme düşüncesiydi. Ayrıca Rusya'nın Panslavizm ideolojisi doğrultusunda geliştirdiği politikalarına karşılık Avusturya, orta ve güney Avrupa'da Almanya ve İtalya'ya karşı kaybettiği toprakları ve prestijini geri kazanmak amacıyla, Balkanlardaki siyasetini yeni bir temele oturtmuştu. Bu temel, Bosna ve Hersek'i ele geçirdikten sonra, Arnavutluk ve Makedonya'ya uzanıp oradan da Selanik'e kadar olan yerleri ele geçirmektir. Buna mukabil Almanya, bu dönemde Balkanlarda doğrudan herhangi bir çıkarı olmamasına rağmen Fransa'nın kendisine karşı bir intikam politikası takip etmesine engel olmak düşüncesindeydi. Bu sebepten dolayı Almanya, Fransa'nın Balkanlardaki sorunlarla meşgul olmasını kendi çıkarları adına faydalı görüyordu.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Sırbistan, Karadağ, Eşkivalık, Panslavizm.

Banditry Activities During The Wars Between The Ottoman State and The Principality of Serbia and Montenegro (1875-1877)

Abstract

This research examines banditry activities during the Ottoman-Serbian Montenegrin Wars from a historical perspective. Study, both the 1875 Herzegovina Uprising, some events that occurred, and consequently the provocation of the Russians against the Turks in Bulgaria in 1876 were discussed. In the conjuncture that emerged after these events, European states supported the independence process of Serbia-Montenegro. During this period, Serbia-Montenegro acted together on some issues against the Ottomans. As a result of the events, first Serbia and then Montenegro declared war on the Ottomans by the alliance agreement between them. In this case, Russia was quite effective. At the beginning of the war, Bosnia was occupied by the Serbs. The Montenegrins occupied Herzegovina. England, taking a position of benefit preserving the status quo in the Balkans because of its interests in the region, opposed Russia's Panslavist policy. The basic approach of England was to prevent Russian expansionism in the Balkans and Mediterranean.

Moreover, in response to the policies developed by Russia harmonically with the Panslavism ideology, Austria had put its policy in the Balkans on a new ground to regain the lost lands and prestige against Germany and Italy in Central-Southern Europe. This basis was to take over Albania and Macedonia after conquering Bosnia-Herzegovina and from there to Thessaloniki. Besides, despite having no direct interest in the Balkans during this period, Germany was thinking of preventing France from pursuing a policy of revenge against it. Accordingly, Germany considered France's preoccupation with the problems in the Balkans beneficial for its interests.

Keywords: Ottoman, Serbia, Montenegro, Brigandage, Pan-Slavism.

Extended Abstract

This article deals with the banditry activities in the region during the wars between the Ottoman Empire and the Serbia-Montenegro Principality. In this context, it has been determined that there were some adverse events against the Ottoman Empire in Serbia and Montenegro between 1875 and 1877. The banditry activities experienced were evaluated from this perspective, and the processes of separation

of the said regions from the Ottoman domination and how banditry activities affected this process were investigated. The place and importance of banditry activities in late Ottoman history and the independence movements that developed within the framework of nationalism in the Balkans are remarkable. Neither the disintegration process of the Ottoman Empire nor the political atmosphere that prepared the First World War can be understood without examining the development process of the idea of nationalism that spread with the French Revolution in the Balkans and the events that took place in this process. In this respect, examining the banditry activities in Serbia and Montenegro between 1875-1877 constitutes a significant problem.

This research aims to evaluate the banditry activities in the region during the wars between the Ottoman Empire, the Principality of Serbia and Montenegro between 1875-1877 with a historical perspective because this historical process and the banditry activities experienced weakened the Ottoman influence and dominance both in Serbia and Montenegro and in the Balkans due to its causes and consequences.

While evaluating the article's subject, the military history archive (ATASE) was scanned first since our main focus was the Ottoman Empire. Then, the documents found to be few and in different funds of the Ottoman archive (BOA) were scanned and finally, literature was searched. It has been determined that there needs to be more literature on banditry activities during the war. This study will contribute to the literature to eliminate the deficiency.

In the political conjuncture that emerged due to banditry events, European states supported the independence processes of Serbia and Montenegro against the Ottoman Empire. As a result of the events, first Serbia and then Montenegro declared war on the Ottoman Empire under the alliance agreement between them. In this case, Russia was quite effective. On the other hand, England took a position in favor of preserving the status quo in the Balkans due to its interests in the region and opposed Russia's Pan Slavist policy. The primary basis of this policy of England was preventing Russia's expansionism in the Balkans and the Mediterranean. As a result of this policy followed by England, it was determined that the war was shorter and ended in favor of the Ottoman Empire. However, another factor that determined the course of the war was the military successes of the Ottoman army at the front.

As it is understood from the archive documents, it is seen that the Ottoman Empire took the necessary precautions against the banditry activities that took place in the region during the war. It was determined that the necessary orders were given for the dispatch of the military unit and the essential equipment to repel the attacks against the Muslim villages in the region. In addition, it is seen that there were few casualties in the armed conflicts between the Ottoman troops and the bandits.

As it is understood from the statements of Ahmed Muhtar Pasha, who took an active part in both the front and the clashes with the bandits during the war, the rebels were ineffective against the military power of the Ottoman Empire. It was also reflected in the statements of Ahmed Muhtar Pasha that the bandit, who could not survive in the face of this power, could not find a solution other than to disperse or seek foreign aid. It is seen that the bandit sought assistance from the Montenegrin military forces and that the rebels had to maintain their existence amid financial impossibilities.

It is possible to determine the attitude of the bandit towards the people of the region from archive documents during the war. As it is understood from the papers mentioned earlier, it is seen that the bandits carried out actions such as raiding, extortion, looting, rape, child abduction, threat and selling the kidnapped children as enslaved people, regardless of Muslim or Christian discrimination. It is understood that the Ottoman Empire also attempted to impose the necessary sanctions against such activities. It was clearly stated that those who kidnapped children and those who aided and abetted them would be executed.

Despite the bandits' illegal and immoral behaviors towards the region's people, it is understood that the Ottoman Empire took a forgiving attitude towards them. After being among the bandits for a particular time, those who regretted and asked for amnesty from the state were forgiven and returned to their villages. The reason for this attitude should be evaluated within the framework of the military, political and economic situation of the Ottoman Empire because the state was busy with an intense political agenda both at the front and behind the show due to the war.

Giriş

XIX. yüzyılda yaşanan gerek siyasi gerek ekonomik gerekse de askerî gelişmeler göz önüne alındığında hem dünya tarihinde hem de Osmanlı tarihinde birtakım sıra dışı olayların meydana geldiği görülür. Bu sıra dışı olayları Osmanlı Devleti'ni merkeze alarak değerlendirdiğimizde hem millî ve modern devletlerin oluşumunu dolayısıyla imparatorlukların yıkılma aşamalarını hem de bu süreç içerisinde yaşanan birtakım olumsuz hadiselerin var olduğu anlaşılır. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Sırp - Karadağ Savaşları sırasında Balkanlarda meydana gelen eşkıyalık faaliyetleri araştırılarak bu tür olumsuz hadiseler, sebep sonuç bağlamında değerlendirmeye çalışıldı. Bu değerlendirmeyi yaparken temel dayanak noktamız Osmanlı Devleti olduğu için ilk olarak askerî tarih arşivi (ATASE) taranarak işe başlandı. Daha sonra Osmanlı arşivinin (BOA) farklı fonlarında yer alan ve sayıca daha az olduğu tespit edilen belgeler tarandı ve son olarak da literatür gözden geçirildi. Literatürde savaş sırasında yaşanan eşkıyalık faaliyetleri ile ilgili bir eksiklik olduğu tespit edildi. Bu çalışma ile bahsi geçen eksikliğin giderilebilmesi adına konuyla ilgili araştırmalara katkı sunulmaya çalışılacaktır. Çalışmada Osmanlı Devleti ile Sırbistan Prensiği - Karadağ savaşlarının genel gidişatı hakkında derinlemesine bilgi verilmeye gerek görülmemiştir. Çünkü bu hususta daha önce yayınlanan hem makalelerde hem de genel siyasi tarih kitaplarında yeterince bilgi mevcuttur. Bu çalışmada ise daha önce üzerinde pek durulmayan eşkıyalık faaliyetlerini ele alarak, bu faaliyetlerin savaş sırasında ve sonrasında bölgenin siyasi yapılanmasını nasıl etkilediği ele alınacaktır.

Balkanlarda yer alan Sırbistan'ın kuzeyinde Macaristan, doğusunda Romanya ve Bulgaristan, güneyinde Makedonya ve Kosova, güneybatısında Karadağ, batısında Bosna-Hersek ve Hırvatistan bulunmaktadır.

Osmanlı orduları karşısında Çirmen ve Kosova'da yenilgiye uğrayan Sırplar, 1389'dan itibaren Osmanlı Devleti'ne vergi ödemeyi kabul etmek zorunda kaldılar. Bu tarihten sonra Sırp despotları savaş dönemlerinde Osmanlı Devleti'ne yardımcı birlikler gönderdiler ve Osmanlı'ya tâbi oldular. 1389 Kosova Savaşı ile Sırplar, Hıristiyan dünyasında Türklere karşı ön planda yer almaya çalıştı. Osmanlı Devleti'nin Sırp Despotluğu'nu vassal olarak kendine bağladığı ilk dönem 60 yıl kadar devam etti. Daha sonraki süreçte II. Murad, Sırbistan'da bazı önemli bölgeleri

fethetti. İstanbul'un fethi ile başlayan dönemde Sırbistan'a yönelik Osmanlı seferleri arttı. Semendire'nin (Smederevo) 1459 yılında ele geçirilmesi Sırp Despotluğu'nun sonunu getirdi ve Sırbistan, Osmanlı hâkimiyetine girdi. Fakat II. Murad ve II. Mehmed tarafından yapılan seferlere rağmen Belgrad'ın fethi, Kanuni Sultan Süleyman devrinde gerçekleşti ve bu tarihe kadar bölge Macarların idaresinde kaldı. Osmanlı Devleti bölgede merkeze bağlı bir idari yapı oluşturarak Semendire Sancağı'nı kurdu. Belgrad'ın 1521 yılında fethedilmesi ile bu bölge de Semendire Sancağına bağlandı ve sancak merkezi haline getirildi. Zaman içerisinde Belgrad, Semendire Sancağı'nın merkezi konumuna geldi ve bu bölge, Osmanlı Devleti için oldukça önemli bir hale geldi. Burada bulunan kale muhafızına paşa unvanı verilerek bir sancak beyi kimliği kazandırıldı. Belgrad Paşalığı olarak da anılan bölge, merkezî konumunu ve önemini XIX. yüzyıla kadar sürdürdü (Hacısalihoglu, 24 Nisan 2023).

Balkanların batısında yer alan Karadağ'da Osmanlı Devleti tarafından ilk idare, II. Mehmed döneminin sonlarına doğru gerçekleştirildi. Daha sonraki dönemde burası, İşkodra Sancağı'nın bir parçası haline getirildi. 1514'te Karadağ bölgesi ayrı bir sancak olarak teşkil edildi. Bu dönemde mahalli yöneticiler genel olarak bölgenin işleyişi ve halkın yaşam tarzına çok fazla müdahale etmedi. Osmanlı yönetimi öncesi Karadağ'da göçebe kabilelerin etkisi fazla olup, bu durum bölge yönetiminin gevşek bir yapıda olmasına neden oluyordu. Karadağlılar da Sırlar gibi Osmanlı Devleti'ne tâbi olarak bölgede gerçekleşen isyanlarda Osmanlı'ya yardım ederlerdi. 1683 Viyana bozgununa kadar bu durum devam etti. 1688'de Karadağlılar, Venedik'in himayesine girdi. Bu dönemde Karadağ'da, Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerde artış yaşandı. Karadağ'ın, Osmanlı Devleti'ndeki idaresi, arada bazı sıkıntılar olmakla beraber, uzun süre devam etti. Ancak daha sonra bölgede Osmanlı Devleti'nin gücünün azalmasıyla birlikte bazı ayaklanmalar meydana geldi (Moačanin, 24 Nisan 2023; Arslanyürek, 2021, 190).

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki siyasi nüfuzunun azalması neticesinde bölgede birtakım ayrılıkçı hareketler meydana geldi. Bu ayrılıkçı hareketlerin ayaklanma ve isyan şeklinde gerçekleştiği bilinen bir gerçektir. Milliyetçi fikirler çerçevesinde gelişen bu ayrılıkçı faaliyetlerin bölgenin Osmanlı idaresinden ayrılmasında etkili olduğu açıktır. Balkanların Osmanlı devlet yapılanmasında oldukça önem verilen bir konumda olduğu düşünüldüğünde, bölgenin kaybedilmesine giden süreçte eşkıyalık faaliyetlerinin nasıl bir fonksiyona sahip olduğu araştırmaya değer bir konudur. Tam da bu sebepten ötürü Osmanlı-Sırp, Karadağ Savaşları sırasında yaşanan eşkıyalık faaliyetleri hem son dönem Osmanlı tarihi hem de Balkan tarihi için dikkat çekici bir araştırma konusudur.

1. Osmanlı Devleti ile Sırbistan Prensiği ve Karadağ Arasındaki Savaşlar

1875 Hersek Ayaklanması Karadağ açısından Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirmeyi düşündüğü savaş için uygun ortamı hazırladı ve bu savaş sırasında Karadağ, Sırp komutanlardan da faydalandı (Özcan, 2009, 37-38). Mayıs 1876'da ise Rusya'nın kışkırtmaları neticesinde Bulgaristan'da bir ayaklanma meydana geldi. İsyanın amacı Bulgarların Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını sağlamaktı. Hersek Ayaklanması'nın nedenleri arasında gösterilen bu isyan ile bölgede yer alan Müslüman ve Türklere karşı çeşitli baskı ve katliamlar gerçekleştirilmeye başlandı (Bağçeci, 2014, 211).

Hersek İsyanı sırasında ve Bulgaristan'da meydana gelen olaylar Avrupalı devletlerin ilgisini çekti. Bu ilgi 1875 Hersek Ayaklanması'nın yapay bir biçimde

büyütülerek uluslararası bir sorun hâline dönüşmesini sağladı. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'nin aleyhine ve asilerin lehine bir sürecin başlamasına neden olan Avrupalı devletlerin tavrı, Sırlara ve Karadağlılara özerkliklerini ya da bağımsızlıklarını kazandırmak konusunda avantaj sağladı (Özcan, 2009, 37-38).

Karadağ Meclisi 15 Mayıs 1876'da Çetine'de toplanarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etme yönünde bir karar aldı. 26 Mayıs'ta ise Karadağ ile Sırbistan arasında Rusya ve Avusturya'nın da tahrik ve teşvikiyle Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Sırbistan ve Karadağ barış yapmak istemediği sürece savaş devam edecek ve bu konuda ortak bir tutum sergilenecekti. Sırp Prensi Milan, Osmanlı askerlerinin geri çekilmesi talebinin yanı sıra Bosna-Hersek valisi olarak atanmayı istedi. Bu talebi olumsuz karşılanınca Osmanlı Devleti'ne 1 Temmuz 1876'da savaş ilan etti. Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmesi ve Herseklilerin, Karadağ Prensi Nikola'yı hükümdar olarak kabul etmesi, Karadağ'ı da Osmanlı Devleti'ne karşı savaş konusunda teşvik etti. Karadağ güney sahillerinin Osmanlı Devleti tarafından ablukaya alınmasının bölge ticaretini engellediği ve Hersek Ayaklanması'nın bastırılması hususuna engel teşkil ettiğini iddia eden Prens Nikola, Sırbistan'ın müttefiki olarak Osmanlı Devleti'ne 2 Temmuz 1876'da savaş ilan etti. Prens Nikola böylece ilk zamanlarda Hersek'teki asilere gizli olarak verdiği desteği artık aleni hâlde vermeye başladı (Özcan, 2009, 38-39).

2. Savaşın Başlaması

Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında bir savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Sırp Prensi Milan, Rusya'nın da teşvik ve tahrikiyle sadece Karadağ ile bir ittifak antlaşması imzalamakla kalmadı. Aynı zamanda Romanya ve Yunanistan'ı da bu ittifak içerisine dahil etmek isteyerek onları da savaşa sokmak için uğraştı. Sırbistan bu düşünceleri doğrultusunda Balkanları kendi idaresinde birleştirerek bir Balkan devleti kurmayı istemekte idi. Bu sürecin doğal sonucu olarak da 30 Haziran 1876'da Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etti. Sırbistan'ın savaş ilanının ardından Karadağ da yapılan ittifak antlaşması gereğince savaşa dahil oldu. Ayrıca Balkanlarda Slav birliğinin kurulması hususunda Sırbistan ve Karadağ arasında var olan rekabet hali, Karadağ'ın bu doğrultuda bir adım atmasını gerekli kılmaktaydı. Bu amaçlar doğrultusunda Sırp askerlerinin Bosna'yı, Karadağlıların ise Hersek'i istila ettiği görülmektedir (Aydın, 2004, 140-141).

Osmanlı – Sırp, Karadağ Savaşı'nı İngiltere bölgedeki çıkarlarına yönelik bir tehlike olarak değerlendirmekteydi. Çünkü bu dönem itibariyle mevcut statükonun korunması temeline dayanan İngiliz dış politikası, Balkanlarda yaşanacak herhangi bir sınır değişikliğinin bölgedeki Rus nüfuzunu artıracığı düşüncesiyle savaş karşıtı bir konumdaydı. Ancak İngiltere savaşın ilk safhalarında etkin bir şekilde müdahaleden kaçınarak gelişmeleri zaman içerisinde değerlendirdi (Aydın, 2004, 147).

Savaş, Karadağ ve Sırbistan'ın saldırılarıyla başladı. Rus General Chernaev'in komutasındaki Sırp orduları Morava ve Timok vadileri üzerinden Bulgaristan'a, Bosna ve Hersek yönünde de Vidin, Niş ve Yenipazar istikametine ilerlediler. Fakat Temmuz 1876 sonlarında Sırp kuvvetleri, neredeyse bütün cephelede yenilerek geri çekildi. Knazevaç ve Zayeaçar gibi bölgeler Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Sırp kuvvetlerinin ilk yenilgileri sonucunda Prens Milan kendi hükûmetine ateşkes yapılmasını önerdiyse de bu isteği kabul edilmedi. Osmanlı Devleti'nin askerî başarıları karşısında Sırların yapabileceği tek şey kendi topraklarını

korumaktan ibaretti ve bu doğrultuda bir strateji izlediler. Sırp orduları savunma stratejisi ile bir nebze de olsa başarı elde ettiler, fakat Ağustos ayı ortalarında gerileme tekrar başladı. Sırbistan askerî başarısızlıklarından dolayı bir ateşkes yapılması ve savaşın durdurulması için Avrupalı devletlerden destek almaya çalıştı (Aydın, 2004, 147). Bu doğrultudaki yardım arayışlarına Rusya'nın Balkanlardaki Panslavizm politikası doğrultusunda destek verdiği bilinmekle birlikte, diğer Avrupalı devletlerin bu konuda takip ettikleri siyasete ileriki başlıklarda değinilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda içerisinde bulunduğu siyasi, askerî ve sosyo-ekonomik şartlar, 1789 Fransız İhtilali ile tüm dünyaya yayılmaya başlayan milliyetçi fikir akımları birlikte değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda Balkanlarda baş gösteren milliyetçi fikirler çerçevesinde gelişen ayrılıkçı hareketler, bütün monarşilerin sonunu getirdiği gibi Osmanlı Devleti için de aynı sürecin başlangıcı niteliğinde oldu. Balkanlardaki bu tür ayrılıkçı hareketleri dönemin basını da ilgi ile karşılayarak fikri olarak destek verdi. Burada çalışmanın amacı ve sınırları doğrultusunda sadece bir adet gazete örneğine yer verilerek bu dönem itibariyle ayaklanmaların nasıl değerlendirildiği vurgulanmakla yetinilecektir.

Osmanlı Devleti'ne karşı Karadağ ve Sırbistan'ın peş peşe savaş ilan etmesi doğal olarak bölge halkının tepkisine neden oldu. XIX. yüzyılda bağımsızlık, vatan, hak ve meşrutiyet gibi kavramlar, Osmanlı toplumundaki aydınlar tarafından tartışılmaya başlandı ve Osmanlı coğrafyasının genelinde olumlu karşılık buldu. Karadağlılar ve Sırlara tepki amacıyla mitingler düzenlendi ve bu konuda telgraflar çekildi. Ülkenin dört bir tarafında gösteriler yapıldı, halk göreve hazır olduğunu bildirdi ve İstanbul ile taşrada gönüllü birlikler kuruldu. Savaş başlamadan önce kurulan bu gönüllü birlikler, savaş esnasında cephelere gönderildi. Özellikle Rizeli Hasan Bey ve maiyetindeki beş yüz elli gönüllü asker bu bakımdan zikredilmeye değerdir. Ayrıca Kastamonu, Edirne ve Pazarcık'daki gönüllüler de gerekli teçhizatlarıyla birlikte tren ya da vapurla askere ihtiyaç olan olan birliklere gönderildiler (Özkan, 2023).

Osmanlı ordusuna katılmak isteyen gönüllülerin sadece Türk ve Müslüman halktan oluştuğunu söylemek doğru olmaz. Zira Osmanlı tebasından olan ve olmayan gayrimüslim unsurların da Osmanlı birliklerinin yanında gönüllü olarak savaşmak istedikleri görülmektedir. Bu doğrultuda Belçika'dan, Lehistan'dan ve özellikle Macaristan'dan gelen gönüllülerin Osmanlı ordusuna katılmak için başvurmaları dikkate değerdir (Özkan, 2023). Konunun sınırlarını aşmamak adına Osmanlı ordusuna katılan gönüllü birlikler hakkında ayrıntıya yer verilmemiştir.

Bu dönemde Vakit Gazetesi, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesini bir nevi müjde olarak haberleştirmişti. Bu haberlerde dikkat çeken nokta ise Osmanlı Devleti'nin "küstahlaşan asilere" müdahale etmek istemesine rağmen, Avrupalı devletlerin tepkisinden çekinmesi hususuydu. Bu doğrultuda gazete Sırbistan ve Karadağ'ın savaş ilanını "bir müddetten beri devam eden gaile bir müjde ile sonuçlandı. Sırlar ve Karadağlılar ordumuza saldırdı" şeklinde duyurmuştu (Özcan, 2009, 39).

3. Sırların Osmanlı Devleti'ne Karşı İttifak Arayışları

1875 Hersek Ayaklanması'ndan sonra Sırbistan, Balkanlarda genel bir isyanın ve Osmanlı Devleti'ne karşı bir savaş ortamının oluştuğuna inandı. Zira henüz 1860'lardan itibaren Sırbistan, komşularıyla Osmanlı Devleti'ne karşı Balkanlarda ayaklanmalar çıkartmak ve Osmanlı Devleti ile savaşa girmek için faaliyetlerde

bulunmaktaydı. Sırbistan bu bağlamda Arnavutlar, Makedon ileri gelenleri, Rumlar ve Bulgar komitaları ile temasa geçti. Bunlardan birtakım yardım vaatleri de aldı. Bununla birlikte asıl görüşmeler Karadağ Prensi Nikola ile gerçekleşti. İlk olarak Filip Hristic, Çetine'ye gönderildi. 1875-1876 kış mevsimi dolayısıyla savaş yapılmaması, ancak isyanın ilkbahara kadar devam edebilmesi için Sırbistan ve Karadağ'ın isyancılara yardım etmesi konularında mutabık kalındı. Daha sonra Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilecek savaş neticesinde ele geçirilen toprakların Karadağ ve Sırbistan arasında nasıl paylaşılacağı belirlenmesi amacıyla General Ranko Alimpiç siyasi ve askerî bir anlaşma sağlamak amacıyla Sırbistan tarafından Çetine'ye gönderildi. Filip Hristic ve General Ranko Alimpiç, Çetine'de Karadağ Prensiyle bu bağlamda birtakım görüşmeler gerçekleştirdi. Bu görüşmelerle ilgili olarak Sırbistan hükûmetine 24 Kasım 1875 ve 5 Nisan 1876 tarihli iki rapor gönderdi. Bu raporlar 1875-1878 Balkan buhranının en önemli belgelerindendir (Baltalı, 1987, 833).

4. Osmanlı Devleti'nin Eşkıyalık Faaliyetlerine Karşı Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti ile Sırbistan Prensiği - Karadağ Arasındaki savaşlar sırasında meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerini engellemek adına birtakım tedbirler almak mecburiyetindeydi. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin birbiriyle bağlantılı iki unsuru göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenlik haklarını korumak adına uyguladığı siyasetin zorunlu bir yansıması şeklinde tezahür eden durumlarda ve savaşın neden olduğu şartlarda uygulanan ve hem cephedeki askerî birlikleri hem de cephe gerisindeki sivilleri korumak için bazı tedbirler almak mecburiyetinde kaldığı söylenebilir. Alınan bu tedbirler aşağıdaki paragraflarda ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti eşkıya saldırısının gerçekleştiği bölgelerde var olan askerî birlik komutanlarına telgraflar çekerek gerekli tedbirlerin alınmasını istemişti. Bu duruma örnek olarak 23 Ağustos 1875 tarihinde Yenipazar komutanlığına çekilen telgraf gösterilebilir. Telgrafta Taşlıca (Karadağ) eşkıyasının saldırısı üzerine bölge halkının emniyetinin sağlanması ve korunması hususuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca bölgeye yeterli miktarda asker sevk edilerek eşkıyanın bertaraf edilmesi ve eşkıyanın bölgeden uzaklaştırılması istenmektedir (ATASE, OSK, 10-0-17/2). Böylelikle Osmanlı Devleti hem bölge halkının emniyetini sağlamayı hem de yaşanması muhtemel olumsuz durumların önüne geçmeyi amaçlamaktaydı.

Osmanlı Devleti bölgeden gelen bilgiler doğrultusunda Müslüman ahalinin de eşkıyalık olayları karşısındaki tutum ve davranışlarını gözetim altında tutuyordu. Bu doğrultuda 29 Eylül 1875 tarihli bir belgeden bilgi edinmek mümkündür. Taşlıca bölgesindeki Müslüman ahalinin herhangi bir eşkıyalık faaliyetine karışmadığı ve kendi işleri ile meşgul olduğunun bildirilmesi bu bakımdan dikkat çekicidir. Ayrıca Taşlıca'nın korunması için bölgeye dört tabur asker bırakıldığı da aynı belgede zikredilmektedir (ATASE, OSK, 9-0-9/2-4). Yani Osmanlı Devleti'nin eşkıyalık konusunda dinî bir ayrıma gitmediği ve hem Müslim hem gayrimüslim ahaliyi kontrolü altında tutmayı amaçladığı söylenebilir.

Savaş sırasında yaşanan eşkıyalık faaliyetleri ve ayaklanmalarda bölgede kurulan cemiyetlerin de bir etkisi vardı. Bu hususta Avusturya tarafından kurulan fakat isimleri tespit edilemeyen birçok cemiyetin mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin; Banaluka, Bihke ve Travnik sancaklarına bağlı Livno, Gradiška ve Kostaniçe'de Avusturya tarafından kurulan ve Dalmaçyalı, Hırvat, Sırp ve Karadağlı gibi farklı

milletlerden oluşan cemiyetlerin teşkil edildiği 11 Ekim 1875 tarihli bir belgeye yansımıştır. Bu cemiyetler bölge halkı arasında fesat çıkarmak için her türlü yola başvurmaktaydılar. Hatta bu asilerin eylemlerine son vermek amacıyla onlara nasihat etmek üzere gönderilen heyette bulunan Ömer Ağa'yı şehit ettikleri de vurgulanmaktadır. Bu tür durumların engellenbilmesi adına eşkiyanın sınırı geçmemesi için alınan tedbirlerden vazgeçilmemesi, askerî olarak eksik bulunan bölgelere yeteri kadar asker sevk edilmesi ve ayrıca asilerin çok olduğu sınır bölgelerinde eşkiya cemiyetleri buldukça asayişin sağlanmasının gecikeceği bildirilmekteydi. Alınan tedbirler uygulanarak eşkiyanın sınırda dolaşmasının engellenmesi isteği, ilk olarak Viyana Sefareti'ne yazıldıysa da sorunun çözülmediği görülerek aynı istekler sadareten de talep edildi (BOA, HR.MKT. 894-75/1-3). Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti bu ayaklanmalar sırasında bir yandan cephede askerî mücadele verirken, diğer yandan da bazı siyasi tedbirler arama yolunu tutmuştu.

Eşkiyalık faaliyetlerine karşı alınan tedbirlerin ağırlık noktasını bölge halkının can güvenliğinin sağlanması hususu teşkil etmektedir. Burada Osmanlı Devleti'nin bölgeden gelen askerî istihbaratlar doğrultusunda hareket ettiği anlaşılmaktadır. Berane civarında bin beş yüz kişilik Karadağ eşkiyası Akova'daki Hristiyan köylerindeki halkı isyan ettirdikten sonra onlarla birlikte Bihor bölgesinde bulunan Müslüman köyleri üzerine hücum etmek için hazırlandığı istihbaratı buna örnektir. Bu durumu Berane komutanı Albay Mustafa Bey haber vermişti. Albay Salih Bey ile kurmay Yarbey Satı Bey de Akova'dan Berane'ye gönderildi. Albay Mustafa Bey'den alınan telgrafta göre Berane civarındaki eşkiya dört beş parça asiden ibaretti. Birkaç gün içerisinde bu grubun Akova ve İpek caddelerinde iki kişiyi öldürmeye yeltenecekleri doğrultusunda alınan istihbarattan dolayı, Akova caddesinin önemli noktalarına birer bölük asker yerleştirilmesi istenmekteydi. Ayrıca bölgedeki Hristiyan halkın eşkiya ile irtibatını engellemek için buralara dört bölük asker yerleştirilmesi gerekmekteydi. Bu şekilde bahsi geçen yerlere asker yerleştirilerek oluşabilecek herhangi olumsuz bir durumun önüne geçilerek Karadağ eşkiyasına karşı durulabileceği 5 Ocak 1876 tarihli telgraf ile bildirilmişti (ATASE, OSK, 10-0-245/2). Bu telgraftan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti hem bölgedeki Hristiyan halkın eşkiya ile muhtemel irtibatını kesmeyi hem de onların güvenliğini sağlamayı amaç edinerek her türlü olumsuz durumu engellemeyi istemiştir.

Osmanlı Devleti bölge halkının emniyetinin sağlanması için alınan tedbirlerin yanı sıra eşkiyalık faaliyetleri sebebiyle tahrip olan askerî istihkâmlarla da ilgilenmek durumundaydı. On dokuz taburla Zayeçar'da bulunan Osman Paşa'nın bölgedeki eşkiya tarafından tahrip edilen istihkâmların tamiri ile meşgul olması bu duruma örnektir. Ayrıca, Sırp eşkiyasının sınır bölgelerinde bulunmasından dolayı askerlerin atıl durumda bırakılmaması emredilmekte, bölgede meydana gelebilecek herhangi bir çete faaliyetine karşı İzvor ve civar bölgelere beş altı tabur askerden oluşan bir alay süvari ve birkaç top yerleştirilmesi istenmekteydi. Bu sayede bölgede bulunan Osman Paşa'nın ileri bir tarihte yapacağı askerî harekâta bu kuvvetlerle birleşerek daha etkin olacağı 13 Mart 1876 tarihli bir telgrafta ifade edilmişti (ATASE, OSK, 11-0-171/2). Bu belgede de görüldüğü üzere Osmanlı Devleti hem savunma amacı ile kullanılacak istihkâm gibi tedbirleri hem de olası bir karşı saldırıda kullanılmak üzere askerî teçizatları temin etmiştir.

5. Osmanlı Devleti ile Eşkiya Arasında Yaşanan Silahlı Çatışmalar

Osmanlı Devleti 1875-1876 dönemi kış aylarında mevsim şartlarından dolayı asilere karşı önemli bir askerî harekât yapmadı. Hersek'teki asiler ise Karadağ civarına ve iklim şartları açısından daha elverişli olan güney bölgelere çekilmişlerdi. Bosna'da da aynı dönem içinde ciddi bir hareketlilik olmadı. Fakat 1876 yılı ilkbaharından itibaren her iki bölgede de çatışmalar yeniden başladı. Çatışmalar genel olarak Hersek'te ve özellikle de Nikşik yolu üzerinde meydana geldi. Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri Duga geçitlerinde asileri dağıtıp, onlara büyük kayıplar verdirerek dağlara kaçmalarını sağladı. Bosna'nın kuzeybatısında ortaya çıkan karışıklıklarda başlarında Pozderats Bey'in bulunduğu Kraynalılardan oluşan bir çete, Osmanlı birlikleri tarafından dağıtıldı ve bu çete Trubar'a kaçtı. Bölgedeki bir başka çete de Golup Babiç çetesi idi. Bu grup da Hersek'ten gelen Ali Paşa komutasında bulunan Osmanlı kuvvetleri tarafından kovalandı. Bölgedeki eşkiya yeniden çeteler oluşturmak istediler. Fakat bölge halkının çoğu oluşturulmak istenen ayaklanmaya katılmadı. Ayaklanmaya katılmayanların evleri asiler tarafından yakıldı. Bölge halkı Grahovalı Sırplardan oldukça muzdarip olmuştu. Bu sebepten ötürü bölge halkının bir kısmı Dalmaçya'ya kaçmak zorunda kaldı (Baltalı, 1987, 210). Asilerin durumuyla ilgili olarak 1876 Mayıs sonunda Ahmed Muhtar Paşa şunları ifade etmişti:

“Hâlen silah taşıyabilecek 700-800 kadar asi bulunmaktadır. Geri kalan asiler evlerinden ayrılmalarının bir sonucu olarak, sefaletin ağırlığı altında ezilmektedirler. Belli bir yerde toplanmaya muktedir olmadıkları gibi, büyük kayıplardan sonra imparatorluk kuvvetlerine karşı koymaya cesaret edemeyeceklerdir. Bunlar arasında yüzde doksanı ayaklanmaya devam etmek istememektedir. Yalnız moral mülahazaları silahlarını bırakmalarına engel olmaktadır. Hersek'te ancak 5-10 kişilik gruplar halinde görülebilmekte ve hatta bunu dahi yapamamaktadırlar. Bir kelime ile ifade edilmek istenirse, asiler ciddi bir hareket yapabilmek için maddi imkânsızlık içinde bulunmaktadır ve ancak büyük ölçüde Karadağ kuvveleri tarafından desteklenmedikçe bir harekete teşebbüs edemeyeceklerdir.” (Baltalı, 1987, 210-211).

Osmanlı Devleti ile eşkiya arasında yaşanan silahlı çatışmalar ile ilgili olarak bölgeden gönderilen telgraflardan bilgi edinmek mümkündür. Bu telgrafların içeriğinde çatışmanın ne zaman ve nerede yapıldığı ayrıntılı olarak belirtilmekle beraber, çatışmanın sonucunda her iki tarafın verdiği zayıat hakkında bilgiler de mevcuttur. Bu konuda 11 Haziran 1876 tarihli belge bize ayrıntılı bilgi vermektedir. Podgoriçe'ye bir saat uzaklıkta bulunan bir bölgede eşkiya ile silahlı çatışma meydana geldiği haber verilmektedir. Karadağ eşkiyasının bazı bölgelerde karışıklık çıkarmak niyetinde olduğu ve eşkiyanın bu amaç doğrultusunda belli başlı bölgelerde toplandığı istihbaratı da bildirilmişti. 10 Haziran günü sabah saat on sularında Podgoriçe'den bir nizamiye ve iki redif taburu İškodra ve civar bölgelere sevk edilip orada bulunan beş binden fazla Karadağlı eşkiya ile dört saat süren bir silahlı çatışma meydana geldi. Ayrıca çatışma esnasında dört yüzden fazla eşkiya ölü ve bunun iki misli kadar eşkiya da yaralı olarak ele geçirildi. Harp meydanında eşkiyanın birçok silah, cephane ve Karadağ subaylarına mahsus şapkalar bıraktıkları tespit edildi. Eşkiya bozguna uğratarak bölgeden kovuldu ve yaptıkları istihkâmlar yok edildi. Buna karşın Osmanlı birliklerinden on bir asker şehit düştü ve yirmi beş asker de yaralandı (ATASE, OSK, 16-0-234/2). Görüldüğü üzere Osmanlı askerî birlikleri eşkiya karşısında az bir zayıat vererek etkili olmakta idi. Bu

durumu da düzenli askerî birliklerin düzensiz çete yapılanmalarına karşı ne kadar etkili ve başarılı olduğu gerçeği ile açıklamak gerekir.

Osmanlı Devleti'nin bölgeden aldığı askerî raporlardan eşkiyanın ne zaman etkin ve ne zaman etkisiz olduğu gibi bilgilere ulaşmak da mümkündür. Ahmed Muhtar Paşa tarafından gönderilen 2 Temmuz 1876 tarihli telgraf ile Dağlı (Karadağlı) eşkiyasından bir süredir ses çıkmadığı ve herhangi bir faaliyette bulunmadıklarının bildirilmesi bu duruma bir örnektir. Ayrıca Ahmet Muhtar Paşa'nın Nikşik, Doğa ve Piva'ya erzak sevki sırasında hiçbir eşkiyaya rastlanmadığı da haber verilmekteydi. Eşkiyanın herhangi bir faaliyette bulunmamasından faydalanılarak bölgedeki askerî birliklerin her türlü eksikleri giderilmeye çalışılmıştı. Yine aynı tarihte eşkiyanın Koç ve Pilesper nahiyelerine karşı gerçekleştirdiği saldırıya karşılık Osmanlı Devleti tarafından da bölgeye bir askerî harekât yapılması gerektiği vurgulanmıştı. Fakat tümende bulunan subayların yanında savaşacak yeterli miktarda asker bulunmuyordu. Gerektiği zaman savaşabilecek ve komutasına asker verebilecek birkaç tuğgeneral, iki üç albay ve bir ön yüzbaşından başka kurmay subay bulunmadığı için yeterli miktarda kurmay subay ve askerin gelecek ilk vapurla gönderilmesi talep edilmekteydi (ATASE, OSK, 16-0-233/2; Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, 1996, 27). Bu belgede de görüldüğü üzere Osmanlı Devleti bölgede bir ölçüde kurmay subay eksikliği yaşamış, fakat bu durumun giderilmesi için gerekli girişimlerde bulunularak sorun çözülmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin yine bölgeden aldığı bilgilerden hangi bölgede eşkiyanın yok edildiği ve hangi bölgede ne kadar askerî kuvvetinin var olduğunu tespit etmek de mümkündür. Bu doğrultuda 16 Temmuz 1876 tarihli belge dikkat çekicidir. Soçanica taraflarında meydana gelen muharebede Soçanica'ya iki saat uzaklıktaki bir bölgeye istihkâm kurmuş olan Sırların üzerine hücum edilerek eşkiyanın istihkâmlarının ele geçirildiği ve eşkiyanın geri çekildiği 16 Temmuz 1876 tarihli belge ile bildirilmişti. Ayrıca bölgede herhangi bir eşkiyanın kalmadığı da haber verilmekteydi. Bunların yanı sıra Soçanica'da Mirliva Abdullah Paşa komutasında iki kıta dağ ve iki kıta sahra topu, altı tabur asker ve birkaç bin kişilik de yardımcı kuvvetin mevcut olduğu yine aynı belgede yer almaktadır (ATASE, OSK, 4-0-51/2). Osmanlı askerî birlikleri ile eşkiya arasında Soçanica bölgesinde yaşanan silahlı çatışmalarda eşkiya istihkâmlarının ele geçirilmesi dikkate değerdir. Çünkü bölgede savunma durumunda bulunan eşkiyanın Osmanlı Devleti için her daim bir tehdit oluşturması ihtimali bulunuyordu ve bu ihtimal böylelikle bertaraf edilmiş oldu.

Bölgedeki eşkiyanın hangi tarihte ve ne tür teçhizatla saldırılar gerçekleştirdiği, yaşanan olumsuz hadiseleri daha iyi anlamak adına önemlidir. Mesela Rakoviçe karyesini korumak üzere bölgede bulunan bir tabur Osmanlı askerinin üzerine 18 Temmuz 1876'da üç dört bin kadar Sırp eşkiyasının, üç kıta top ile birlikte saldırması buna örnektir. Osmanlı askerî birlikleri tarafından gerçekleştirilen hücumla eşkiya karşılık veremeyerek iki yüz kadar ölü ve bir o kadar da yaralı vererek kaçtı. Buna karşın Osmanlı birliklerinden dokuz asker şehit düştü ve otuzu yaralandı. Bu şehitler arasında ikinci alay komutanı Albay Halil Bey de bulunuyordu. Eşkiyaların bu faaliyetlerinin amacı İzvor Muharebesi sırasında Rakoviçe'deki Osmanlı ordusunu telaşa düşürmektir (ATASE, OSK, 5-0-151/2). Fakat eşkiyanın bu amacına ulaşamadığı ve Osmanlı askerlerinin eşkiyaya karşı zafer kazandığı 19 Temmuz 1876 tarihli belge ile sabittir. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu belgede bahse konu olan İzvor Muharebesi sırasında yaşanan bu türden bir eşkiyalığın cephe

Osmanlı kuvvetlerini yenmeyi başaramayan Sırp'ların, arka planda gayrinizami harp taktikleriyle amaçlarına ulaşmaya çalıştıklarını gösterir.

Yukarıda belirtilen olaylar haricinde Osmanlı kuvvetleri ile Sırp eşkiya arasında farklı bölgelerde ve tarihlerde meydana gelen silahlı çatışmalar da mevcuttur. Bu çatışmaları arşiv belgelerine yansıdığı ölçüde tespit etmemiz mümkün olduğu gibi, yaşanan olaylara dair bilgi edinilebilme imkânımız vardır. Dolayısıyla meydana gelen çatışmalar aşağıda tarihi bir sıralama ile verilerek en sonunda genel bir değerlendirme yapılacaktır.

9 Eylül 1875 tarihinde Prepol kazası civarındaki ahalinin Karadağ eşkiyasına katıldığı ve bu kazaya yarım saat uzaklıktaki bir yerde isyana kalkıştıkları haber alındı. Taşlıca ve Prepol'de bulunan Osmanlı süvari kuvvetleri ile eşkiya arasında silahlı çatışma çıktı. Bu çatışma gece karanlığına kadar devam etti ve sonunda da eşkiya bertaraf edilerek dağıtıldı. Eşkiyadan yedi ölü ve on yaralı olmasına karşılık Osmanlı askerinden sadece bir ihtiyat askeri şehit düştü. Yaşanan bu silahlı çatışmadan dolayı bölge ahali başka evlere yerleştirildi ve emniyetleri sağlandı (ATASE, OSK, 9-0-8/2). Dört bölükten oluşan Sırp eşkiyası ile muharebe edildiği 20 Temmuz 1876 tarihli telgraf ile bildirildi. Albay Osman Bey'in komutasıyla üç tabur asker ve ihtiyat kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen hücum üzerine eşkiya, Osmanlı birliklerinin üzerine yedi sekiz adet top atışı gerçekleştirdiyse de karşı koyamayacağını anlayarak geldiği bölgeye geri çekildi (ATASE, OSK, 4-0-57/2). Eşkiyanın Berkofça tarafından gerçekleştirdiği bir diğer saldırı 22 Temmuz 1876 tarihli telgraf ile haber verildi. Sırp eşkiyası, üzerine giden Osmanlı birliklerinin saldırısı karşısında tutunamayarak geri çekildi. Bu durum hakkında Berkofça kaymakamlığından alınan telgrafın bir kopyası da seraskerlik makamına iletilmiş ve yaşanan çatışmalar ile ilgili bilgi verildi (ATASE, OSK, 4-0-57/2). Berkofça kazasında Sırp eşkiyasının bertaraf edilmesi için Sofya'dan Albay Osman Bey komutasında iki tabur asker gönderildi (23 Temmuz 1876). Klisura civarındaki Kurşunlu kazasındaki Müslüman köylerine musallat olan Sırp eşkiyanın yok edilmesi için bölgeye redif taburları, bölükler ve yardımcı kuvvetler sevk edildi. Albay Osman Bey'in gönderdiği telgrafta Berkofça civarına saldıran eşkiyanın üzerine sevk edilen Osmanlı birliklerinin karşısında asilerin tutunamayarak geri çekildiği belirtilmektedir. Bölgeye sevk edilen taburun binbaşısı tarafından gönderilen telgrafta Klisura civarındaki Müslüman köylerine saldıran ve beraberlerinde altı kıta top bulunan Sırp'ların üzerine de hücum edildi. Osmanlı askerî birlikleri bu hücum sonucunda Klisura Boğazındaki eşkiya istihkâmlarını ele geçirerek yok etti ve eşkiyadan iki yüzden fazlasını öldürdü ve bir o kadarını da yaraladı. Ayrıca eşkiyadan iki kişi esir alındı ve eşkiyanın silah, cephanesi, eşya ve hayvanları ele geçirildi. Buna karşın Osmanlı birliklerinden verilen şehit ve yaralı sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir (ATASE, OSK, 5-0-155/2). Berkofça kazasında bulunan bazı bölgelerdeki eşkiyanın üzerine Şehirköy ve Belgradcık kazaları tarafından Albay Osman Bey komutasında üç tabur asker sevk edildi. Eşkiya, Osmanlı birliklerinin harekâtı üzerine mevzilerini terk etti ve bu mevziler ele geçirildi. Belgradcık tarafından saldıran eşkiyayı da birkaç tabur asker ile Yarbey Emin Bey takip etti ve adı geçen kazalar eşkiyadan kurtarıldı (ATASE, OSK, 5-0-156/2). Süleyman Paşa'dan alınan 31 Temmuz 1876 tarihli tahriratta, Osmanlı birlikleri ve yardımcı kuvvetlerin Bandirile Kapısı'na gittiği ve bölgede bulunan Sırp eşkiyasını takip ettiği haber verilmektedir. Eşkiya ile yaşanan çatışmada Osmanlı askerlerinden herhangi bir kayıp verilmediği bildirilmesine rağmen yardımcı

kuvvetlerin zayıflığı bildirilmemişti. Eşkiyadan yüz seksen kadar tüfek, bir hayli at, araba, ve eşya gibi malzemeler ele geçirildi. Ele geçirilen ve sorgulanan esirlerin verdikleri ifadelerden eşkiyanın elinde sekiz tabur piyade ve on iki adet top olduğu anlaşılmıştı. Talimli eşkiya tabyalarının bölgeden çekildiğinin de esirlerin ifadesi ile doğrulandığı bildirilmektedir (ATASE, OSK, 5-0-168/2). Zayeçar'da üç koldan gelen eşkiyaya karşı yapılan muharebede, Osmanlı birlikleri zafer kazandı (7 Eylül 1876). Ayrıca Belgradcık kazasının sınır köylerine saldıran ve bölge halkını ayaklandırmak için uğraşan ve Sırbistan'dan iltica eden Sırların iade edilmesi amacıyla çalışan Sırp eşkiyası da Osmanlı askerleri ve ihtiyat kuvvetleri tarafından mağlup edildi. Meydana gelen bu çatışmalarda yirmi beş kadar eşkiya öldürüldü, buna karşın bölgedeki ihtiyat askerlerinden iki şehit verildi (ATASE, OSK, 11-0-139/2; Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, 1996, 75). 12 Ekim 1876 tarihli belgeye yansıdığı üzere bölgede yaşanan her türlü eşkiyalık faaliyetlerine karşılık hızlı bir şekilde asker sevkine devam edildiği görülmektedir. Ayrıca bölgeye araba ve yük hayvanlarıyla gönderilen erzak, korunaklı bir şekilde her gün Yenipazar'a kadar gönderilmekte ve oradan da arabalarla Seniçe'ye nakledilmekteydi. Askerî lojistiğin düzgün bir şekilde yürütülmesi için Mitroviçe'de kurulan komisyonda Mirliya Abdullah Paşa ile Yenipazar ve Seniçe'de bulunan Mehmed Sadık Paşa ve Yusuf Paşa görevlendirildi. Dahası bu belgede belirtildiği üzere Priştine Ovası'na yayılarak demiryolu güzergâhına saldırma düşüncesiyle Kurşunlu ve Mavrik noktalarına taarruz eden ve yenilerek Çatalca'ya ricat eden Sırp eşkiyası bölgeden tamamen temizlendi. Bu durumu sağlamak için bölgeye gelen Serdar Paşa askerî harekât ve tertibatı sağlayarak muzafferiyeti temin etti (ATASE, OSK, 1-0-121/2). Belgradcık kazası Salaş Stoykofça karyesinde yüzden fazla Sırp eşkiyası ile 20 Aralık 1876 tarihinde bir saat kadar süren silahlı çatışma meydana geldi. Osmanlı birliklerinin mukavemeti karşısında eşkiya geri çekilmeye mecbur kaldı. Osmanlı kuvvetlerinden herhangi bir askerî kayıp olmadı, sadece bir çavuş ile iki asker yaralandı ve bölgedeki eşkiya Salaş'a doğru kaçtı (BOA, HR.SYS.1398-20/6).

Osmanlı askerî birlikleri ile eşkiya arasında bu dönemde meydana gelen ve yukarıda belgelere yansıdığı ölçüde değinilen irili ufaklı silahlı çatışmalar mevcuttur. Bu çatışmaların eşkiya açısından temel fonksiyonu Osmanlı Devleti'ni cephe gerisinde oyalayarak savaşın Sırların lehine dönmesini sağlamaktır. Bunun yanı sıra bölge halkını sindirip yıldırarak günümüz tabiriyle bölgede bir terör havası estirme fikri de yan etmen olarak değerlendirilmelidir. Burada dikkati çeken bir diğer husus da eşkiyanın bölgedeki bir demiryolu güzergâhına saldırma düşüncesidir. Demiryolları bu dönemde özellikle askerî ve lojistik sevkiyatta kullanılması bakımından vazgeçilmez bir unsurdur. Eşkiyanın bu doğrultuda bir düşüncede olması Osmanlı askerini cephede zor durumda bırakma isteğinin bir tezahürü olsa gerektir.

6. Eşkiyanın Bölge Halkına Karşı Tutumu

Osmanlı, Sırp-Karadağ Savaşları esnasında meydana gelen eşkiyalık faaliyetlerinin amaç ve hedeflerini anlayabilmek için, eşkiyanın bölge halkına karşı olan tutumunu da değerlendirmek lazımdır. Bu doğrultuda eşkiyanın bölge halkına karşı olan tutumunun oldukça kötü ve olumsuz bir şekilde seyrettiğini belirtmek gerekir. Eşkiyanın bu tür tutum ve davranışlarının ayrıntıları aşağıdaki paragraflarda değerlendirilmiştir.

Sırp ve Karadağlı eşkiyanın bölge halkına karşı giriştiği eylemlerin genel itibarıyla iki farklı şekilde meydana geldiği görülmektedir. Bunların ilkinin gasp, yağma, hırsızlık ve tehdit gibi adi suçlar, ikincisini ise çocuk kaçırma ve kaçırılan çocukların

köle olarak satılması teşkil etmektedir. Eşkıyanın bu faaliyetlerinin amacı günlük ihtiyaçların karşılanması yanı sıra günümüzdeki terör eylemlerinde de olduğu gibi bölgede bir korku iklimi yaratmaktır. Ayrıca bu tür terör eylemlerinin sürekliliğinin sağlanması adına Karadağ tarafından çeşitli bölgelerden eşkıya toplandığını da görmekteyiz. Bu bölgelerin başında İtalya, Dalmaçya ve Karayıpler geliyordu. Buralardan toplanan eşkıyanın bir kısmı köylere saldırmaları için Hersek tarafına gönderildi. Sırpların teşvik ve tahriklerine uyarak köylere saldıran Karadağlılar, Müslümanlara ait evlere saldırarak onların mallarını yağmaladı. Karadağlılar sadece topladıkları eşkıyayı değil, aynı zamanda para ile malisörleri de eşkıyalık faaliyetleri amacıyla kullandılar (ATASE, OSK, 16-0-243/2; Özkan, 2009, 271). Bu noktada Karadağlıların Sırpların tahriki ile hareket etmesi dikkate değer bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında eşkıyalık faaliyetlerinde Sırpların Karadağlılardan daha fazla ön planda olduğu söylenebilir.

Eşkıyanın bölgede gerçekleştirdiği gasp ve yağma faaliyetlerinde Müslim gayrimüslim ayrımı gözetmediği açıktır. Hristiyan halkın mallarını Sırbistan'a götürmek isteyen eşkıyanın, 31 Ağustos 1875 tarihinde Yenipazar'a bağlı Yenivaroş civarında bulunan köylere gelerek ahalinin hayvanlarını yağmalaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bunun üzerine zaptiye ve bölge halkından oluşan yüz asker hemen eşkıyayı takibe başladı. Böylece gasp edilen hayvanlar geri alındı ve eşkıya geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. (ATASE, OSK, 2-0-7/2). Ayrıca Hersek'te ayaklanma çıktıktan sonra Karadağ'ın ve Dalmaçya'nın çeşitli yerlerine göç eden Hristiyan halkın büyük çoğunluğu da eşkıyanın mallarını yağmalamasından hoşnut değildi. Karadağ ve Dalmaçya halkı gördükleri kötü muameleden dolayı eşkıyadan korumak amacıyla eşyalarını satmaktaydı (ATASE, OSK, 9-0-23/2). Bunun sebebi bölge halkının mallarını eşkıyaya kaptırarak sefalet ve fakirlik çekmekten endişe duymasıydı.

Bölgede meydana gelen eşkıyalık faaliyetleri içerisinde belki de en kötüsü çocuk kaçırma ve onları köle olarak satma eylemleridir. Tuna, Sofya ve Bosna vilayetlerinde meydana gelen olaylar bu eyleme örnek olarak gösterilebilir. 13 Mart 1876 tarihli bir telgrafta Vidin tarafından gelen eşkıyanın, kaçırdıkları küçük erkek ve kız çocuklarını köle ve cariye olarak sattıkları belirtilmektedir. Osmanlı Devleti tarafından yasaklanmasına rağmen bu tür eylemlere kalkışanların sert bir şekilde cezalandırılması gerekiyordu. Bu doğrultuda hem Hristiyan mahallelerinden hem de civar bölgelerden bu şekilde çocuk kaçıran ve satanlar hakkında idam cezası uygulanmasına karar verildi. Ayrıca bu şekilde kaçırılan çocukları bulanlar varsa onları Osmanlı hükûmetine teslim etmeleri gerektiği, aksi şekilde davrananlar olursa onların da idam edileceği vurgulandı (ATASE, OSK, 11-0-35/2). Gasp ve yağma gibi adi suçlara karşı kısmen affedici bir tavır takınan Osmanlı Devleti'nin, bu konuda bu denli sert bir yaptırım uygulama kararı alması, meseleye bakışının ne kadar hassas olduğunu gösterir.

Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin affedici tutumuna ve affedilenlere karşı Sırp çetelerinin tavrına dair bir örnek. Yenivaroş kazasından Sırbıyye'ye firar edip Osmanlı Devleti'nden af talebinde bulunan eşkıyanın affedilmeleri dikkat çekici bir husustur. Fakat affedilen bu eşkıya Sırp çeteleri tarafından takip edildi ve hayvanları gasp edildi. Bunlardan sadece iki kişi bir çift öküzünü eşkıyadan kurtarabildi ve toprağını ekip biçmeye başlayabildi (BOA, HR.SYS.1488-73/6).

Yukarıda bahsi geçen türden adi suçların yanı sıra eşkıyanın bölgede bulunan Osmanlı karakollarına saldırdığı da görülmektedir. Bu durumu 30 Temmuz 1876

tarihli bir telgraftan okumak mümkündür. Telgrafın içeriğinde yüz kişiden fazla Sırp eşkiya grubunun Sveti Nikola'da yapılan yeni karakola saldırdığı yer almaktadır. Bölgede bulunan zaptiyeler eşkiyaya karşı koydularsa da başarılı olamadılar ve karakolu terk ettiler. Ayrıca eşkiyanın bu karakolu yaktığı bilgisi de aynı telgrafta mevcuttur (ATASE, OSK, 8-0-81/2). Böylece eşkiya karakol baskını gibi bir eylemle bölgedeki Osmanlı kontrolünü zayıflatarak tamamen yok etmeyi amaçlamaktadır.

Eşkiyanın karakol baskınları yanı sıra Hristiyan ahalinin evlerine de zorla girdiği görülmektedir. Bu durumun bir örneğini yine bir arşiv belgesinden okumak mümkündür. Seniçe kazasına bağlı Lebovik karyesi ahalisinden Radiko, Milia ve Avram adlı Hristiyanların evlerini gece vakti yirmi kadar Sırp eşkiyası bastı. Mallarını gasp ederek çocuklarına ciddi ölçüde fiziki zarar verdi. Avram'ı eşi ve çocukları ile birlikte kızdırılmış tüfek harbisiyle yaktılar. Ayrıca bahsi geçen kişilerden bol miktarda para aldılar ve tekrar gelerek çocuklarını öldüreceklerini söyleyerek halkı tehdit ettiler (BOA, HR.SYS. 1384-19/4-6). Gasp ve yağma faaliyetlerinin bir diğeri de Yenipazar'da 11 Kasım 1876 tarihinde meydana geldi. Sırp eşkiya grupları tarafından bölgedeki bazı Hristiyan köylerine yapılan saldırıda köylünün hayvanları gasp edildi. Bu durum bölgede bir asayişsizlik meydana getirdi. Osmanlı Devleti emniyetin yeniden sağlanması amacıyla bölgedeki ihtiyat kuvvetlerinden oluşan devriye kolları kurmayı planladı (ATASE, OSK, 6-0-92/2). Bütün bunlara ek olarak Sırp eşkiyası bölge insanını esir almaya da başladı. 3 Ocak 1877 tarihinde Yenivaroş kazası Bozanik karyesi sakinlerinden Yuvan ve Marko adlı kişiler un yüklü hayvanlarıyla birlikte Sırp çeteleri tarafından esir alındı. Ayrıca bu sırada devriye gezen bir Osmanlı askerini de yaraladılar (BOA, HR.SYS. 1489-1/1). Görüldüğü üzere Sırp çetelerinin gerçekleştirdiği çeşitli baskınlarla hem bölge halkını sindirmeyi hem de Osmanlı Devleti'ni iki ateş arasında bırakmayı amaçladığı söylenebilir.

Osmanlı-Sırp, Karadağ Savaşları sırasında meydana gelen eşkiyalık faaliyetleri çerçevesinde birtakım olumsuz hadiseler vuku buldu. Bu hadiselerde bölge halkının hem maddi hem de manevi acılar yaşadığı anlaşılmaktadır. Bölge halkının evlerinin ve hayvanlarının gasp edilmesi gibi maddi zararın yanı sıra, doğrudan doğruya çocuklarına ve kendilerine saldırılarak onlara manevi acılar da yaşatıldı. Her ne kadar Osmanlı Devleti bu tür olayların yaşanmaması adına ciddi ve caydırıcı tedbirler aldıysa da istenmeyen bazı olayların yaşanmasına engel olunamadı.

7. Bölge Halkının Eşkiyaya Karşı Tutumu

Hersek Ayaklanması sırasında Sırp ve Karadağ eşkiyasının Osmanlı sınırına yaptıkları saldırılarla birtakım Müslüman köylerini basarak insanları öldürdükleri muhtelif belgelerde görülmektedir. Müslüman köylerindeki faaliyetlerinin yanı sıra Hristiyan köylerinde de halkı isyana teşvik etmek üzere fesat çıkardıkları anlaşılmaktadır. Hersek Ayaklanması başlamadan yirmi gün kadar önce Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Hristiyan köylerindeki halk evlerini terk ederek ormanlara kaçtılar. Bazı köylerdeki ahali ise eşkiyayı kendi istek ve çabalarıyla bölgelerinden kovdular (BOA, HR.SYS.124-30/3). Yani bölgede yaşanan eşkiyalık faaliyetleri hem ayaklanma sırasında hem de savaş esnasında cepheyi ve cephe gerisini meşgul etti. Bölge halkının genel itibarıyla bu tür eylemlerden rahatsız olduğu ve durumdan olumsuz yönde etkilendiği açıktır. Fakat buna rağmen eşkiyaya bölge halkı tarafından yardım edildiği de tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin her türlü olumlu tavır ve tutumuna rağmen bölge halkından Karadağlı eşkiyaya destek verenlerin de var olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumu 23 Kasım 1875 tarihli telgrafta görmek mümkündür. Belgede ayrıntılı olarak belirtilen husus bir kısım Karadağlı halkın açık bir şekilde eşkiyaya yardım ettiği şeklindedir. Bu doğrultuda bölgedeki sefaretlerden durumu engellemek için ahali ile konuşarak onları ikna etmeleri istendi. Buna karşılık sefaretler bu tarz yardım ve taraftarlığın engellenmesi için gerekenlerin yapılacağını bildirdi (BOA, A.}MKT.MHM.479-19/1). Burada eşkiyaya yardım ve yataklık eden bölge halkının var olmasını Osmanlı Devleti'nin uyguladığı politikanın bir sonucu olarak açıklamak pek doğru olmaz. Bu duruma etki eden dinî, millî ve sosyo-ekonomik birtakım sebepler olduğu göz önüne alınarak yorum yapmak yerinde olacaktır. Yani dinî ve millî bağlamda eşkiya ile bölge halkı arasında var olan hissî ve fikrî altyapı, Osmanlı Devleti aleyhine bu tür faaliyetlere destek verilmesine neden oldu. Bu altyapıyı ister dinî manada Hristiyanlık ile isterse de millî temelde Slav birliği düşüncesiyle açıklayalım, bu olumsuz hadiseler tarihî birer hakikat olarak karşımızda durmaktadır.

8. Osmanlı Devleti'nin Bölge Halkına ve Eşkiyaya Karşı Tutumu

Osmanlı Devleti'nin hem bölge halkına hem de eşkiyaya karşı olan tutumunu anlayabilmek için doğrudan eşkiya tarafından gelen af taleplerini değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz. Bunun için ilk olarak 8 Eylül 1875 tarihinde gönderilen belgeye bakmak yerinde olacaktır. Bu belgede Yenipazar komutanı Ferik Mehmed Ali Paşa'ya eşkiya tarafından iletilen bir telgraf ile dört eşkiyanın af talebinde buldukları bildirilmektedir. Bu talebin Osmanlı Devleti tarafından uygun görüldüğü ve gereğinin yapılarak eşkiyanın serbest bırakılması istenmektedir (ATASE, OSK, 10-0-39/2). Fakat eşkiyanın af talebinde bulunmasının ve bu talebin olumlu karşılanmasının sebebi bu belgenin içeriğinde yer almamaktadır. Dolayısıyla bu hususta bir yorum yapmak pek mümkün görünmemektedir.

Ayrıca doğrudan eşkiyadan gelen af taleplerinin yanı sıra Ferik Mehmed Ali Paşa'nın da bazı asileri affetmek için girişimde bulunduğu da görülmektedir. Bu durum 2 Ekim 1875 tarihli bir telgrafa yansımıştır. Seniçe mutasarrıflığına gönderilen bu telgrafla, eşkiya elebaşısı olarak adı çıkanlar haricindeki köy ahalisinin belli bir süre içerisinde af dilemeleri karşılığında bağışlanması için izin istenmektedir. Bölgede yapılan araştırmalar neticesinde bu taleplere olumlu cevap verilmesinin bölge halkı için uygun olabileceği de vurgulanmıştır (BOA, HR.SYS.124-30/3).

Sırbistan'da yaşanan eşkiyalık faaliyetleri neticesinde Osmanlı Devleti'nin bölgeye yaptığı askerî müdahalelerden dolayı bazı bölgelerde sivil halkın zorunlu olarak göç ettiği görülmektedir. Bu göçleri hem bölgedeki eşkiyalık faaliyetleri ile hem de yaşanan silahlı çatışmaların bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Bu durumu 23 Kasım 1875 tarihli bir telgraftan takip etmek mümkündür. Burada Seniçe'ye bağlı bazı köylerdeki Sırp halktan on dokuz hanenin bundan böyle burada kalmayız diyerek Sırbistan'dan kaçtıkları bildirilmektedir. Birkaç gün içerisinde elli hanenin daha kaçmayı düşündükleri ve güvenli bir bölgede yaşamayı istedikleri belirtilmektedir. Bunun yanı sıra bölgeden göç etmek zorunda kalan ahalinin Osmanlı askerinden gördüğü iyi muameleyi bildirdikleri de aynı belgeye yansımıştır. Bahsi geçen insanların bu kadar zaman beklemelerinin sebebi olarak ise çocuklarını ve eşyalarını nakledememiş olmaları gösterilmektedir (ATASE, OSK, 17-0-135/2).

Osmanlı Devleti'nin bölge halkına karşı olan olumlu yaklaşımını Erkân-ı harp tarafından bölgedeki komutanlara gönderilen emirlerden anlamak mümkündür. Bu doğrultuda askerî birliklerin uyması gereken kurallar maddeler halinde sıralanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Vidin, Yenipazar, Mitroviçe ve Bosna komutanlıklarına 24 Ağustos 1876 tarihinde gönderilen telgraf dikkat çekmektedir. Bu kuralların içeriğinde Sırbistan üzerine gönderilen tümenlerde bulunan askerî sınıfların hareket şekilleri, yapılması yasak olan işler ve komutanların yetkilerine dair padişah iradesi belirtilmekte olup, bu emirlerin bütün komutanlar ve askerlere bildirilmesi emredilmektedir. Bu emirleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Birinci madde: Sırbistan'da yaşayan Müslüman ve Hristiyan halk padişaha sadakat gösterdiği halde, bölge yöneticilerinin tahrikleri sonucu silahlı olarak sınıra saldırmışlardır. Bundan dolayı Osmanlı Devleti yaşanan olayları yatıştırmak için askerî kuvvet kullanmak zorunda kalmıştır.

İkinci madde: Adam öldürmek ve memleket yakmak gibi olaylar, savaşın doğal sonuçlarındandır. Fakat bu sırada şeriata ve insanlığa aykırı olayların olması tamamen padişahın isteği dışında gelişmiştir. Mesela çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve silah bırakıp teslim olanların yaralanması, idam edilmesi, mal ve eşyalarına saldırılması kesinlikle yasak olduğu halde, bu duruma aykırı hareket edenler hangi sınıf askerden olursa olsun ağır bir şekilde cezalandırılacaktır.

Üçüncü madde: Eşkiyadan esir alınanlara eziyet edilmeyecek ve yaralı olarak ele geçenler askerî hastanelerde tedavi edilecektir.

Dördüncü madde: Kendi istekleriyle sınırı geçerek Osmanlı Devleti'ne iltica eden Sırlara iyi muamele edilecektir. Bu insanlar uygun bölgelere yerleştirilerek çocukları, eşleri ve varsa hayvanları korunacak ve ihtiyaçları temin edilecektir.

Beşinci madde: Osmanlı Devleti'nin himayesi altına girmek isteyen köy ve kasaba halkının istekleri kabul edilecektir. Bu insanların can, mal ve namusları Osmanlı Devleti'nin koruması altında olacaktır. Bu insanlara karşı askerler tarafından en ufak bir zarar dahi verilirse bu durum cinayete eş tutularak cezalandırılacaktır. Bölge halkına kimsenin saldırmaması için gerekirse koruma amacıyla birer subay ve bir miktar asker görevlendirilecektir. Bütün komutan ve subayların, emri altındaki askerlerin bu talimata aykırı yapacakları hareketlerden sorumlu oldukları ve bu tür faaliyetlerin yapılmamasına dikkat etmeleri gerekmektedir (ATASE, OSK, 8-0-42/2-3; Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, 1996, 71-72). Osmanlı Devleti'nin bölgedeki yetkililere bu tür emirler vererek onların sivil halka karşı davranışlarında dikkatli olmalarını istemesi, yaşanan eşkiyalık faaliyetlerine karşı tutumunu görmek bakımında dikkate değerdir. Osmanlı Devleti'nin bu yaklaşımına sebep olan unsurları şu şekilde açıklamak mümkündür. Her şeyden önce Osmanlı Devleti'nin, sivil halkın bu tür eşkiyalık faaliyetlerinden olumsuz etkileneyeceği bilinciyle onları koruma refleksiyle hareket ettiği söylenebilir. Çünkü bölgede yaşanan her türlü olumsuz durum ilk olarak sivilleri tehdit etmekte ve onların günlük yaşantısını etkilemekteydi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bölgedeki nüfuzunu göstermesi bakımında da sivillerin korunması hususu önem arz etmekteydi. Yani Osmanlı Devleti'nin siviller üzerinde olumlu bir izlenim ve etki bırakarak bölgedeki varlığını dolaylı şekilde devam ettirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ölü olarak ele geçirilen eşkiyanın defnedilmesi ile ilgili olarak da bazı kararlar aldığı görülmektedir. Bu kararı 29 Ağustos 1876 tarihli belgeden okumak mümkündür. Bölgeden Genelkurmay'a çekilen bir telgrafta belirtildiği

üzere savaş sırasında öldürülen eşkıyanın meydanda kalan cesetleri defnedilmişse de gerektiği gibi itina gösterilmediği ve bazı cesetlerin açıkta kaldıklarından dolayı koktukları bildirilmektedir. Bu durumun genel halk sağlığını tehdit ettiği gerekçesiyle cesetlerin defin işlemleri sırasında oldukça dikkat edilmesi ve mümkün olursa üzerlerine kireç dökülmesi istenmektedir (ATASE, OSK, 8-0-50/2).

Osmanlı Devleti esir alınan Sırp askerlerine karşı umumi af ilan etti ve bu doğrultuda hapishanede tutuklu bulunanları tahliye etti (23 Haziran 1877). Bu durumu Hariciye Nezaretî'nin Tuzla Hapishanesi'nde tutuklu bulunan yirmi sekiz Sırp askerinden on birinin umumi af gereğince tahliye edildiği doğrultusundaki yazısından tespit etmek mümkündür. Bu askerlerden bir kısmının Eritreli olduğu ve bunların da tahliye edilerek memleketlerine gönderilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca geriye kalanların Sırp olup olmadıkları bilinmediğinden hapishanede tutuklu kalma sebepleri hakkında bilgi istendi. Eğer bu mahkûmlar Sırp ise kendi ülkelerine teslim edilmeleri gerektiği hususu vurgulanarak gereğinin yapılması istenmektedir (BOA, HR.TH..24-21/1).

Bölge halkı gerek savaş öncesinde gerekse de savaş esnasında meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerinden olumsuz etkilendi. Yaşanan bu olumsuz durumlara karşı bölge halkının eşkıyanın kovulması hususunda Osmanlı Devleti'nden yardım talep ettiği de belgelere yansımıştır. Bu durumu 12 Kasım 1876 tarihli bir belgede görmek mümkündür. Belgenin içeriğinde Yenipazar bölgesine Sırp eşkıyasının yaptığı saldırılar ve bu saldırıların tamamen bertaraf edildiği yer almaktadır. Ayrıca sınır hattının karşısındaki altı yedi köyün de Osmanlı birlikleri tarafından geri alındığı kaydedilmektedir. Ancak ateşkes tarihinden sonra birtakım hilelerle çalidan kulübeler yapan eşkıya, İbrekuponik, Bukovik, Çukovik ve Rugozne bölgelerine saldırdı. Önceden ele geçirilen bölgeleri zapt ederek sınıra saldıran eşkıya, bölgedeki Hristiyan halka eziyet edip rahatsızlık verdiğinden dolayı eşkıyanın köylerden uzaklaştırılması için ahali Osmanlı Devleti'nden yardım talep etti (ATASE, OSK, 11-0-190/2-3; Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, 1996, 136).

Sonuç

Hersek Ayaklanması ve Bulgaristan'da meydana gelen olaylar, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti karşısında Sırbistan ve Karadağ'ı bağımsızlık sürecinde desteklemelerini sağlamıştır. Sırbistan ve Karadağ'ın savaş ilanı sonucunda Osmanlı kamuoyunun tepkisi hem basın hem de mitinglerde kendini göstermiştir.

Sırbistan'ın Osmanlı Devleti karşısındaki tutumunda ve bu tutumun savaşa varacak kadar geniş bir hâl almasında Rusya'nın oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Rusya'nın kışkırtmaları neticesinde Sırbistan'ın, büyük bir Balkan devleti kurmak gibi bir hülyaya da kapıldığı görülmektedir. Rusya'nın, Sırbistan ve Karadağ'a karşı Osmanlı Devleti aleyhine gerçekleştirdiği faaliyetlerinde Panslavizm politikasının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Rusya'nın faaliyetleri neticesinde bir Osmanlı-Sırp, Karadağ Savaşı meydana geldiyse de bu durumun, bölgedeki çıkarlarına ters düşen İngiltere tarafından hoş karşılanmadığı görülmektedir. Bunun sebebini de İngiltere'nin XIX. yüzyılda Balkanlarda takip ettiği bölgesel politikalarda aramak gerekir. Bu dönemde Rusya'nın Balkanlar üzerindeki nüfuzunu artırarak bölgede etkin bir güç olması ve bu yolla Akdeniz'e inerek Hindistan yolunu tehdit etmesinin engellenmesi İngiliz dış politikasının temelini oluşturuyordu. İngiltere'nin takip ettiği bu politikanın neticesinde savaşın hem daha kısa sürdüğü hem de Osmanlı Devleti lehine

sonuçlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca burada savaşın seyrini belirleyen bir diğer unsur olarak Osmanlı ordusunun cephede elde ettiği askerî başarıları da göz ardı etmemek gerekir.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında bölgede meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerine karşı gerekli tedbirleri aldığı görülmektedir. Bölgedeki Müslüman köylerine karşı yapılan saldırıları püskürtmek amacıyla hem askerî birliklerin hem de gerekli teçhizatın sevk edilmesi için gereken emirlerin verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca Osmanlı birlikleri ile eşkıya arasında yaşanan silahlı çatışmalarda da fazla zayıat verilmediği ve eşkıyanın etkisiz hale getirildiği görülmektedir.

Savaş sırasında hem cephede hem de eşkıya ile yaşanan çatışmalarda bilfiil bulunan Ahmed Muhtar Paşa'nın ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla asiler Osmanlı Devleti'nin askerî kuvveti karşısında etkisizdir. Bu kuvvet karşısında varlığını sürdüremeyen eşkıyanın dağılmaktan veya dış yardım aramaktan başka bir çare bulamadığı da Ahmed Muhtar Paşa'nın ifadelerine yansımıştır. Eşkıyanın yardımına başvurmak zorunda kaldığı dış desteği Karadağ'ın askerî kuvvetlerinden beklediği ve asilerin maddi imkânsızlık içerisinde varlıklarını sürdürmek zorunda kaldıkları görülmektedir.

Savaş esnasında eşkıyanın bölge halkına karşı tutumunu da arşiv belgelerinden tespit etmek mümkündür. Bahsi geçen belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, eşkıyanın Müslüman ya da Hristiyan farkı gözetmeksizin bölge halkına karşı baskın, gasp, yağma, tecavüz, çocuk kaçırma, tehdit ve kaçırılan çocukların köle olarak satılması gibi eylemlerde buldukları görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin de bu tür faaliyetlere karşı gerekli yaptırımları uygulamak adına bazı teşebbüslerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle çocuk kaçıranların, onlara yardım ve yataklık edenlerin idam edileceğinin kesin bir dille ifade edildiği tespit edilmiştir.

Eşkıyanın bölge halkına karşı giriştiği bütün bu gayri yasal ve gayriahlaki davranışlarına rağmen Osmanlı Devleti'nin onlara karşı affedici bir tavır takındığı anlaşılmaktadır. Belli bir süre eşkıya arasında yer alan fakat pişman olup devletten af talep edenlerin bağışlanarak köylerine geri dönmeleri sağlanmıştır. Bu tutumun sebebini Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu askerî, siyasi ve ekonomik durum çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Zira devlet savaş sebebiyle hem cephede hem de cephe gerisinde yoğun bir siyasi gündem ile meşguldür.

Kaynakça

- ATASE, OSK. [*Osmanlı-Sırp, Karadağ Harbi*]. 2-0-7; 9-0-8; 9-0-9; 10-0-17; 9-0-23; 11-0-35; 10-0-39; 8-0-42; 8-0-50; 4-0-51; 4-0-57; 8-0-81; 6-0-92; 1-0-121; 17-0-135; 11-0-139; 5-0-151; 5-0-155; 5-0-156; 5-0-168; 11-0-171; 11-0-190; 16-0-233; 16-0-234; 16-0-243; 10-0-245.
- BOA, HR.MKT. [*Hariciye Nezareti, Mektubi Kalemî*]. 894 – 75.
- BOA, HR. SYS. [*Hariciye Nezareti, Siyasi*]. 1398 – 20; 1488 – 73; 1489 – 1; 1384 – 19; 124 – 30.
- BOA, HR.TH. [*Hariciye Nezareti, Tahrirat*]. 24 – 21.
- BOA, A.}MKT.MHM. [*Sadaret, Mühimme Kalemî Evrakı*]. 479 – 19.
- Arslanyürek, Yaşar. "Balkan Savaşları Öncesinde Karadağ'ın Osmanlı Devleti Aleyhindeki Faaliyetleri: Osmanlı Firarilerini Desteklemesi (1911-1912)". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 16 / 2 (Aralık 2021): 189-201. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.999410>
- Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 45, S. 102, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Aydın, Mithat. "Osmanlı-Sırp, Karadağ Savaşlarında İngiltere'nin Balkan Politikası". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 15/15 (Temmuz 2004): 139-163. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000509
- Bağçeci, Yahya, "İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı", *The Journal of Academic Social Science Studies* 24, (2014): 211-235.
- Baltalı, Kemal. "1875 Hersek Ayaklanması Sırasında Sırbistan'ın Osmanlı Devletine Karşı Savaşa Girmek Amacıyla Karadağ'la Yaptığı Görüşmelere Dair Bazı Önemli Belgeler". *BELLE TEN* 50 / 198 (Aralık 1986): 833-860.
- Baltalı, Kemal. "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması". *BELLE TEN* 51 / 199 (Nisan 1987): 205-230.
- Hacısalihoglu, Mehmet. "Sırbistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sirbistan#2>
- Moačanin, Nenad. "Karadağ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/karadag>
- Özcan, Uğur. II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Özkan, Ayşe. Sırbistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1830-1878). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Özkan, Ayşe. "1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Gönüllüleri". *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* 11/35, (Haziran 2023) 777-796. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1283621>
- Özkan, Ayşe. "1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Gayrimüslim Gönüllüler". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 17, (Haziran 2023) 169-180. <https://doi.org/10.21021/osmed.1286338>